

12. AVALUACIÓ DEL PAISATGE

12. AVALUACIÓ DEL PAISATGE

L'avaluació del paisatge s'ha efectuat per mitjà d'una anàlisi de les debilitats, les fortaleses, les amenaces i les oportunitats del conjunt de les Terres de l'Ebre en clau de sostenibilitat paisatgística tot prenent en consideració sobretot tres aspectes estudiats prèviament: el paisatge actual, les dinàmiques del paisatge i factors que hi incideixen, i la possible evolució del paisatge.

12.1 Debilitats

Les principals debilitats del paisatge de les Terres de l'Ebre són:

- Augment de l'urbanització a les perifèries dels nuclis urbans normalment amb poca cura tant pel que fa a la integració dels nous creixements en el territori que els acull com respecte a la configuració de la imatge dels mateixos nuclis urbans. Aquest fenomen és sobretot important en els sectors més dinàmics de les Terres de l'Ebre, com són l'eix del riu Ebre, el pre-delta i el litoral.

- En determinats indrets, com en el cas del municipi del Perelló o l'Ampolla, fins i tot s'han arribat a desenvolupar urbanitzacions autoconstruïdes en precari que malmeten l'estructura paisatgística en la qual s'insereixen.

- La proliferació de l'assentament disseminat amb vocació de primera residència, i que tendeix a implantar-se preferentment en els vessants assolellats marítics de les Muntanyes de Tivissa-Vandellòs, Serres de Cardó-Boix i la Serra del Montsià, així com a les planes litorals del Baix Ebre, la plana del Burgà, la Plana del Baix Ebre-Montsià i els Vessants de Tivenys-coll de l'Alba, impliquen unes activitats urbanístiques que comporten alteracions paisatgístiques puntuals però molt presents arreu del territori. Al Delta de l'Ebre hi ha una dinàmica similar, en aquest cas, proliferen primeres i segones residències en espais on inicialment hi havia magatzems destinats a l'ús agrícola.

- Perifèries i accessos als nuclis urbans mancats de coherència en les tipologies constructives, en la disposició dels elements sobre la trama urbana i en la imatge general de les localitats. En aquest sentit, s'estan creant uns paisatges estèticament poc interessants, en els quals es juxtaposen solars buits colonitzats per la vegetació ruderal amb conjunts d'edificis generalment poc atractius (magatzems, dipòsits, naus industrials i comercials). Aquest fenomen es manifesta més significativament a la perifèria de la conurbació Tortosa-Roquetes-Jesús, a l'Aldea, Amposta, Sant Carles de la Ràpita, Deltebre, Alcanar i, en menor mesura, a poblacions com l'Ametlla de Mar, Ulldecona, la Sénia, Móra d'Ebre o Santa Bàrbara, així com, en general, al llarg dels diversos assentaments urbans del litoral continental: de l'Ametlla de Mar fins a l'Ampolla, i des de Sant Carles de la Ràpita fins Alcanar.

- Les urbanitzacions del sector nord del municipi de l'Ametlla de Mar, del litoral del municipi d'Alcanar, així com altres urbanitzacions construïdes durant les dècades de 1960 i 1970, generalment tenen un aspecte força descuidat, desendreçat, sense àrees verdes, amb uns límits poc integrats amb l'entorn i on proliferen espais on s'hi realitzen abocaments incontrolats.

Figura 12.1. Paisatge estèticament poc interessant.

- Nuclis antics molt degradats com a conseqüència durant molt temps d'unes minses polítiques públiques de gestió urbanística dels nuclis antics i a la deixadesa dels propietaris. Seria necessari un gran esforç per revertir la tendència.

- La rehabilitació de molts masos i casetes de camp, amb unes tipologies, volumetries o cromatismes totalment heterogenis. Aquest fet està provocant l'aparició d'impactes puntuals, però

molt repetits arreu del territori ebrenc, especialment a les planes litorals, al delta de l'Ebre i als vessants assolats de les serralades prelitorals. Per altra banda, en l'entorn rural també hi ha masos i casetes de camp que s'han abandonat i presenten un aspecte degradat.

· Existència de concentracions de granges poc integrades en el paisatge en àmbits com la Plana del Baix Ebre-Montsià. Tot i que aquestes construccions ajuden a mantenir l'activitat agrícola, provoquen uns impactes visuals en entorns d'alta qualitat paisatgística.

· Una de les principals entrades a l'àmbit territorial de les Terres de l'Ebre és la zona de l'Hospitalet-coll de Balaguer que presenta un paisatge poc valorat per la població, caracteritzat per l'existència de centrals nuclears (Vandellòs I, Vandellòs II) i tèrmica, més totes les infraestructures auxiliars.

Figura 12.2. Vista d'un sector degradat del nucli antic de Tortosa.

· Percepció per part de la població local que les figures de protecció del paisatge suposen una limitació al desenvolupament econòmic.

· L'abandonament de les activitats agroforestals en els sectors agrícoles més marginals de les Terres de l'Ebre implica una regeneració de la vegetació natural que comporta unes extenses continuïtats forestals, com a les Muntanyes de Tivissa-Vandellòs, als fondos de Riba-roja d'Ebre, a les Serres de Pàndols-Cavalls, a les Serres de Cardó-Boix, al massís dels Ports i a la serra del Montsià.

· Bona part de les masses forestals de les Terres de l'Ebre són molt vulnerables als incendis, en ser incloses gairebé totes en zones d'alt o molt alt risc d'incendi forestal. Els incendis forestals produeixen canvis dràstics en el paisatge, almenys durant un cert temps.

· La transformació de l'activitat agrària tradicional de secà per una de més intensiva i de regadiu, ha transformat els paisatges agraris moltes vegades sense mantenir l'estructura agrícola preexistent, especialment en el cas de les noves plantacions de cítrics a la Plana del Baix Ebre-Montsià, de fruita dolça a la Cubeta de Móra o de vinya a l'Altiplà de la Terra Alta o al Baix Priorat, on en general no es preserven les antigues estructures de marges, camins o construccions de pedra en sec.

· La creació de noves àrees de conreu s'està fent de manera que es creen desmunts importants en vessants d'elevat pendent. Tot i que aquestes rompudes queden dissimulades amb el pas del temps, l'impacte sobre el paisatge és ben visible mentre es produeixen, així com en els anys següents.

· La poca planificació de l'activitat ramadera extensiva que es desenvolupa a les serres de les Terres de l'Ebre fa que el sobrepastoreig provoqui preocupants índexs d'erosió i mostres significatives de deteriorament de les comunitats vegetals. Això es dona sobretot en el sector de les Muntanyes de Tivissa-Vandellòs i a les Serres de Cardó-Boix.

· Notable transformació del paisatge d'alguns indrets per la proliferació d'activitats extractives per abastir el sector de la construcció i de l'obra pública. Aquest fenomen es localitza sobretot a les Serres del Montsià-Godall, a l'eix la Carrova-Campredó, a la Plana del Baix Ebre-Montsià o a la vora de la carretera N-420, al municipi de Móra d'Ebre.

· Inexistència d'un projecte de posada en valor del paisatge agrari amb objectius turístics. En aquest sentit, els paisatges de pedra en sec, tot i el seu elevat valor estètic, no s'han pres en consideració.

· Manca de professionals del sector turístic especialitzats en la valorització del paisatge i en la cultura del territori.

Figura 12.3. La degradació del patrimoni arquitectònic situat en l'entorn rural, es una de les debilitats de l'actual paisatge de les Terres de l'Ebre. A la imatge, mas abandonat a la vora de la carretera C-12, entre Amposta i Tortosa.

12.2 Amenaces

Les principals amenaces del paisatge de les Terres de l'Ebre són:

- L'expansió lineal de l'espai construït a primera línia de costa i als sectors de contacte delta-continent associada al turisme. Aquests procés dóna lloc a una dispersió de l'espai construït per tot el territori i poden fragmentar i modificar la fesomia característica dels paisatges mediterranis litorals.
- La proliferació de projectes de polígons industrials mal integrats en el paisatge (el Molló a Móra la Nova-Tivissa, o Les Camposines a la Fatarella), que es preveu situar enmig de paisatges agraris o agroforestals d'una gran singularitat, representen una amenaça de desencaix paisatgístic.
- A les Terres de l'Ebre hi ha diversos projectes de parcs eòlics. Tot i que els parcs produeixen

energia elèctrica renovable per una part de la societat la seva construcció representa una amenaça pels valors del paisatge, especialment pel fet d'estar ubicats en llocs d'elevada visibilitat. Els parcs estan relacionades també amb l'obertura de noves pistes forestals o l'adequació de les ja existents per la configuració d'estesa de línies elèctriques per a l'evacuar i distribuir l'energia generada.

- L'adequació de les infraestructures existents (T-330) i la construcció de noves vies de comunicació (A-7 o desdoblament de la C-12) pot provocar un augment de la fragmentació del paisatge, tant per les infraestructures en sí, com pels efectes induïts (expectatives d'urbanització, abandonament de camps de conreu que queden encaixonats i aïllats,...).
- L'envelliment de la població dedicada a l'agricultura, un relleu generacional gairebé inexistent i la pèrdua de competitivitat del sector primari, pot conduir a una pèrdua del tradicional paisatge agrícola en favor de la uniformitat paisatgística i de la implantació d'altres usos no agrícoles.
- Les noves àrees de regadiu projectades (Xerta-Sènia, Terra Alta, Aldea-Camarles, Burgà,...)

Figura 12.4. Parc eòlic de les Colladetes, als Burgans.

Figura 12.5. Els paisatges de mosaic agroforestal dels altiplans interiors de les Terres de l'Ebre, tenen una viabilitat compromesa, per la reestructuració de la PAC i el débil relleu generacional.

poden modificar, a mig termini, un paisatge agrícola tradicional i fràgil, a causa de la concentració parcel·lària i l'expansió de les àrees de conreus més intensius i productius que, de no fer-se amb cura, poden comportar la desaparició d'elements del patrimoni històric i cultural relacionat amb l'activitat agrària (marges de pedra en sec, barraques, etc.). Indirectament, la disponibilitat d'aigua obre les portes a altres activitats econòmiques alienes al sector primari que poden tenir incidència en el paisatge.

- Els paisatges de l'olivera i de l'arròs són uns paisatges agrícoles característics de les Terres de l'Ebre però que estan sotmesos a la dependència de les subvencions provinents de la Política Agrària Comuna (PAC), i que fan necessària l'adopció de mesures per mantenir la integritat territorial d'aquests paisatges.

- La subsidència i regressió del Delta com a conseqüència de la retenció de sediments a les preses riu amunt i a l'increment del nivell del mar per efecte del canvi climàtic pot comportar una variació substancial dels paisatges que formen aquest sistema tant singular. Actualment ja estan constatades unes regressions de 20 metres/any en el lòbul central del delta, i una bona part de la superfície deltaica està a 0'5 metres per sota del nivell del mar.

Figura 12.6. Construccions sobre la mateixa línia de platja al municipi de l'Ampolla.

12.3 Fortaleses

Les principals fortaleses dels paisatges de les Terres de l'Ebre són:

- La gran varietat de paisatges amb caràcter propi de les Terres de l'Ebre, que responen a realitats territorials, socials i econòmiques ben diferents i que fan d'aquest àmbit un territori ben ric i divers des d'un punt de vista paisatgístic. En aquest sentit, aquest Catàleg de paisatge ha catalogat 19 unitats de paisatge diferents a les Terres de l'Ebre.
- Les Terres de l'Ebre tenen un paper fonamental en la connectivitat ecològica i paisatgística. De nord a sud i d'est a oest les Terres de l'Ebre són el nexa d'unió entre l'interior de la Depressió de l'Ebre, el Sistema Ibèric, el sistema Prelitoral català i el litoral mediterrani.
- Gairebé un 35% del territori compta amb una figura de protecció integrada en el PEIN. Aquest reconeixement suposa un compromís per la conservació dels valors naturals i paisatgístics d'aquests territoris.

Alguns pobles de l'interior de les Terres de l'Ebre conserven els límits clars entre el nucli urbà i els conreus circumdants, sense l'existència d'espais periurbans. Aquest fet és molt valorat estèticament i es dona sobretot a les Riberes de l'Algars, a l'Altiplà de la Terra Alta i als Ports. En són alguns exemples els pobles d'Arnes, Paüls, Pinell de Brai, Bot i Horta de Sant Joan.

L'existència d'iniciatives vinculades a la custòdia del territori (adquisició de terrenys, convenis amb propietaris, etc.), sorgides des d'àmbits diversos, amb vocació d'ordenar, gestionar i conservar els valors presents en un territori, són una bona opció per preservar i valoritzar els paisatges ebrencs més necessitats de protecció. A les Terres de l'Ebre existeixen diverses entitats de custòdia, com el Grup de Natura Freixe a la Reserva Natural de Sebes (Flix), SEO/BirdLife a la Reserva Natural de Riet Vell al Delta de l'Ebre, o l'Àrea de Medi Ambient de l'Obra Social de Caixa Catalunya amb diverses propietats o convenis de gestió: la bassa de l'Aufacada i les salines al Delta de l'Ebre, els Ports d'Arnes o l'entorn del balneari de la Fontcalda, a la Terra Alta.

Els límits administratius no constitueixen un obstacle per a les dinàmiques paisatgístiques. Municipis i comarques limítrofs poden compartir la gestió de les unitats de paisatge comunes, tal com ja s'està fent en altres sectors (Taula del Sénia).

Figura 12.7. La recuperació d'espais naturals, com el de la Reserva Natural de Sebes (Flix), als Costers de l'Ebre, és una mostra de la creixent sensibilització ciutadana vers la natura i el paisatge.

Figura 12.8. L'existència d'un ric i divers paisatge patrimonial i turístic. A la imatge, església parroquial de la Transfiguració al nucli de Pinyeres (Batea), a les Riberes de l'Algars.

El paisatge de l'àmbit fluvial del riu Ebre és concebut com un símbol identitari per a la població de les Terres de l'Ebre. Les actuacions que afecten aquest paisatge han comportat la mobilització social per la seva defensa.

La presa de consciència amb relació al riu Ebre que s'ha donat en els últims anys es pot considerar una escola d'aprenentatge per a la sensibilització de la societat per la defensa dels seus paisatges. En aquest sentit, s'han recuperat alguns paisatges naturals que estaven abandonats.

Existència de paisatges amb valor productiu, històric i simbòlic com és el cas dels monoconreus d'arròs (Delta de l'Ebre), d'olivera (Costers de l'Ebre, Litoral del Baix Ebre i Plana del Baix Ebre-Montsià), i de fruita dolça (Cubeta de la Móra), els mosaics agroforestals de la vinya (Altiplà de la Terra Alta i Baix Priorat), els d'horta i fruita dolça (Paisatge fluvial de l'Ebre) i, en general, els paisatges amb marges de pedra en sec.

Els cultius de regadiu de les terrasses fluvials, per les seves característiques, es poden adaptar fàcilment als canvis en les polítiques agràries europees.

· El fort impuls i dinamisme que té el conreu de la vinya al Baix Priorat i a la Terra Alta permet el manteniment d'un paisatge vitivinícola mediterrani de qualitat que és cada cop més valorat des de tots els àmbits.

· L'augment de bones pràctiques agrícoles amb la introducció de mesures agroambientals, ajuden a millorar la qualitat general dels ecosistemes i, per tant, també dels paisatges.

· La interacció de les societats humanes amb el territori de les Terres de l'Ebre al llarg del temps ha generat una quantitat molt important d'elements que poden ser considerats com a patrimonials, a banda de les restes arqueològiques o el patrimoni històric i religiós ja reconegut. Es tracta, sobretot, d'elements del patrimoni agrícola, mariner i industrial. Del patrimoni agrícola, destaquen les feixes de pedra en sec, les barraques de pagès, la xarxa de camins, les sèquies, els canals o les sínies. Del patrimoni vinculat a l'activitat marítima, especialment pesquera, destaquen els fars, les cases de pescadors, les embarcacions tradicionals o les pràctiques ancestrals com les arts de pesca. Són, en conjunt, un factor més de valorització positiva del paisatge de les Terres de l'Ebre.

· Una extensa i variada xarxa de senders i camins públics molt ben constituïda, garanteix l'accés a la contemplació i gaudi del paisatge (Via Augusta, Via Verda del Baix Ebre i la Terra Alta, etc.).

· El territori de les Terres de l'Ebre aplega un munt d'elements i conjunts naturals i culturals que constitueixen valuoses fites visuals i punts de referència per a la població.

· Existència de la Carta europea del turisme sostenible del Delta de l'Ebre. La seva filosofia pot impregnar la resta de les Terres de l'Ebre.

· La varietat de paisatges de les Terres de l'Ebre permet la realització d'una gran diversitat d'activitats lúdiques i socials en contacte amb la natura i els espais oberts. Les principals activitats lúdiques que s'hi realitzen són el senderisme, l'escalada, el barranquisme, les rutes en bicicleta, la recolecció de bolets, la navegació del riu (sobretot al Delta), la pesca (a l'embassament de Ribarroja, al Delta i al litoral), així com les activitats relacionades amb el turisme de sol i platja del litoral.

· Hi ha certs espais arreu de les Terres de l'Ebre que són referents per activitats de lleure i punts d'atracció per la seva qualitat paisatgística. Muntanyes, fonts, santuaris o parts del riu Ebre són indrets molt visitats, tant en dates assenyalades com al llarg de l'any.

Figura 12.9. La Via Verda del Baix Ebre i la Terra Alta, representa una infraestructura recreativa que permet acostar el gaudi dels diversos i variats paisatges pels quals transcorre.

12.4 Oportunitats

Les principals oportunitats dels paisatges de les Terres de l'Ebre són:

· Els paisatges ebrencs tenen cada vegada més reconeixement social a nivell del territori català, incrementada arran de les mobilitzacions en defensa de l'Ebre que hi ha hagut els darrers anys, que han situat a les Terres de l'Ebre, sobretot el paisatge fluvial de l'Ebre, en l'imaginari col·lectiu català.

· Els paisatges ebrencs tenen cada vegada més arrelament en el sentiment identitari col·lectiu de la població de les Terres de l'Ebre, fet que ha de contribuir a la millora del paisatge i al seu gaudi per part de la ciutadania.

· La població de les Terres de l'Ebre reconeix la importància del paisatge com a element imprescindible per garantir una bona qualitat de vida i, per tant, la necessitat de preservar, gestionar i ordenar els paisatges que configuren i structuren la seva vida quotidiana.

· Nombrosos espais de les Terres de l'Ebre compten amb una àmplia varietat de valors de tipus natural, històric, estètic, social, productiu, simbòlic i espiritual. La posada en valor d'aquests paisatges pot convertir-los en nous paisatges de referència.

· La conservació i revalorització de la diversitat paisatgística i del patrimoni natural, històric i cultural ha de permetre desenvolupar amb garanties activitats emmarcades dins una activitat turística respectuosa. Es tracta d'activitats especialment importants pel fet que possibiliten –en molts casos- una alternativa sostenible a les activitats agrícoles tradicionals actualment en regressió. De fet, les àrees d'interior de les Terres de l'Ebre tenen en aquestes activitats una gran oportunitat per mantenir uns efectius demogràfics i unes rendes que assegurin la continuïtat de la població en el territori. El turisme rural i l'oferta d'activitats de lleure relacionades en són el principal exemple.

· Els nombrosos miradors i punts d'observació privilegiats són una oportunitat per observar i interpretar els paisatges de les Terres de l'Ebre.

· L'existència d'itineraris paisatgístics motoritzats permet a la població gaudir del paisatge durant els trajectes quotidians. És també una oportunitat de posar en valor aquests paisatges.

· L'estada de Pablo Ruiz Picasso a Horta de Sant Joan i les seves pintures dels paisatges d'aquestes contrades són una oportunitat per posar en valor aquests paisatges i donar-los a conèixer tant a la població de les Terres de l'Ebre com a la de fora.

· Els conjunt format pels cirerers i el poble de Paüls formen un paisatge de gran bellesa, sobretot durant la floració dels arbres. La seva excepcionalitat en un entorn amb predomini de cultius de vinya i olivera la converteix en una oportunitat de poder gaudir d'un paisatge divers i de gran bellesa.

El riu Ebre és l'eix vertebrador de les Terres de l'Ebre i és, al mateix temps, un símbol paisatgístic. La recuperació dels usos socials vinculats al riu com ara el piragüisme, la pesca o la navegació de plaer, són una oportunitat per recuperar alguns dels seus valors naturals i patrimonials i reforçar el factor identitari de la població amb aquest espai.

· El fet històric de la batalla de l'Ebre és una oportunitat per posar en valor un paisatge i un patrimoni vinculat a un conflicte bèl·lic. En aquest sentit, es pot portar a terme un projecte de recuperació del camp de batalla, basat en la preservació i la interpretació paisatgística, a partir de la creació i potenciació d'itineraris i miradors, l'ampliació de la recerca en l'anàlisi del paisatge històric, la vinculació del paisatge de la batalla de l'Ebre amb altres experiències de posada en valor d'espais històrics, i la revalorització, adequació i difusió dels paisatges per al seu ús pedagògic i turístic. En qualsevol cas caldria evitar convertir l'espai en un parc temàtic.

· Les produccions de qualitat certificada (DO vi Terra Alta, DO vi Montsant, DOP oli Terra Alta, DOP oli del Baix Ebre-Montsià, DOP Arròs del Delta de l'Ebre, IGP Clementines de les Terres de l'Ebre), així com com altres produccions agràries ecològiques en diferents tipus de cultiu (sobretot olivera, fruits secs i productes silvestres), són una oportunitat pel manteniment dels paisatges agraris productius de les Terres de l'Ebre. Aquests productes pateixen menys els canvis de les polítiques agràries i les crisis recurrents.

Figura 12.10. Els paisatges vitivinícoles inclosos en les DO tenen una oportunitat de manteniment gràcies a l'elaboració de productes de qualitat.

Figura 12.11. Els flamencs al delta de l'Ebre són una clara mostra de la importància que té la preservació dels paisatges naturals del Delta, i del paper que representen per a la l'atracció de visitants.

Els paisatges de la pedra en sec, que cobreixen el 65% del territori de les Terres de l'Ebre, estan vinculats a les oliveres, als ametllers i a la vinya. La valorització d'aquest paisatge tradicional de secà i del ric patrimoni associat (marges, cabanes, etc.), així com dels seus productes, hauria de permetre la seva preservació.